

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ НА СЪВРЕМЕННИТЕ МЕЖДУНАРОДНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Цветан Илиев

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Резюме

Целта на настоящата работа е да представи основните характеристики на глобализацията и нейното влияние върху международните икономически отношения. Обект на изследване е глобализацията в нейните обществено – икономически рамки, като процес на създаване на стопански взаимовръзки между страните. Предмет на изследване са основните аспекти на глобализацията, които създават посочените по-горе връзки. В този смисъл, на фокус са: развитието на информационните и комуникационни технологии, формирането и функционирането на световния финансов пазар, както и транснационализацията на международните икономически отношения.

Ключови думи: глобализация, международни икономически отношения, финансов пазар, информационно – комуникационни технологии.

GLOBALIZATION OF MODERN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Tsvetan Iliev

University of Agribusiness and Rural Development

Abstract

The purpose of the present work is to present the main characteristics of globalization and its influence on international economic relations. The object of research is globalization in its socio-economic framework, as a process of creating economic relations between countries. The main aspects of globalization that create the above-mentioned connections are the subject of research. In this sense, the focus is on: the development of information and communication technologies, the formation and functioning of the world financial market, as well as the transnationalization of international economic relations.

Keywords: globalization, international economic relations, financial market, information and communication technologies.

Въведение

От втората половина на XX век насам международните икономически отношения са под сериозното влияние на глобализацията. Тя съдейства за трансформация на интернационалните отношения на двустранно и регионално равнище.

Основен белег на глобализацията е засилването на взаимодействията и взаимозависимостите в съвременното общество. По този начин се създава т. нар. световно

общество. Ядрото на това общество е глобалната икономика, функциониращата като единна система в реално време и в планетарен мащаб.⁵⁶

Възприето е разбирането, че фундамент на глобализацията е икономиката. Някои изследователи предполагат, че глобализацията е проявление на съвременния постиндустриален стадий на развитие на икономиката и обществото, оформил се на основата на отношенията между страните. По-конкретно, тя е нова степен на интернационализация на обществения живот, достигната на основата на по-специфични икономически, политически, социокултурни, екологични и демографски връзки между народите.⁵⁷

1. Глобализацията като ускорител на развитието

Основните импулси за глобализацията идват от икономиката. Без отчитане на икономическите ингредиенты би се изгубил най-важният аргумент, потвърждаващ обективният характер на глобализацията като неизбежен и прогресивен процес.⁵⁸

Една от съвременните емблеми на глобализационните процеси е МВФ. Той влияе върху световната търговия, транснационалните финансови потоци, трансфера на технологии, изграждането на информационни мрежи и културни взаимоотношения. Друга световна организация, ЮНКТАД, насочва вниманието ни върху глобализацията на производствените процеси по линия на международното коопериране.

Извън тясно икономическите ѝ рамки, глобализацията обхваща и взаимодействията между различните култури, формирането на системи за глобално социално сътрудничество, създаването на все повече държавни и неправителствени международни организации, премахването на административните бариери между страните. В този смисъл, глобализацията изправя човечеството пред „тотален социален факт“ – трансформация на всички аспекти от обществения живот.⁵⁹

Сред основните признаци на глобализацията трябва да се отбележат нарастващата взаимозависимост на икономиките на различните страни, все по-голямата степен на цялостност на световното стопанство. Това единство се проявява в засилване отвореността на националните пазари, задълбочаване на международното разделение на труда и неговото все по-задълбочаващо се коопериране.⁶⁰

На основата на гореизложеното може да се направи следното заключение: **глобализацията е процес на ускоряване развитието на взаимовръзките във всички сфери на човешката дейност.** Глобализацията и интернационализацията на обществените дейности имат много общи черти, но и различия. По своята същност глобализацията включва в себе си интернационализацията, най-вече в нейните икономически форми на проявление. В посока на разграничаване, може да се каже, че интернационализацията е процес на засилване връзките между страните при запазване на пълен национален суверенитет. Същевременно,

⁵⁶ Вж. Рангелова, Р. (2013). Структурни промени и икономически растеж в ЕС. АИ „Проф. Марин Дринов“, С., с. 21 – 28.

⁵⁷ Hirst, P, G. Thompson and S. Bromley (2009). *Globalization in Question*, L., Cambridge Polity Press, 3rd ed.

⁵⁸ Вж. Стоянов, В. (2003). Пазар, трансформация, глобализация, нов световен ред. „Галик“, С., с. 112 – 136.

⁵⁹ Вж. Велев, Ив. и колектив (2009). Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията. Фондация „Фридрих Еберт“ и Фондация „Пролетна дъга“, С.. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/06348.pdf> (достъпен към 16.11.2023 г.)

⁶⁰ Вж. Вълкова, Р. (2010). Влияние на процеса на глобализация на света в Европа и в България. НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2010, том 49, серия 5.2, Русе, с. 24 – 29 <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp10/5.2/5.2-4.pdf> (достъпен към 31.10.2023 г.)

глобализацията е по-скоро преход отвъд националните граници, които губят своето обективно значение.

Към най-ясно разграничимите **форми на проявление на глобализацията** могат да се отнесат:

- бурното развитие на съвременните средства за информация, формиране на световни информационни мрежи и системи за комуникация;
- приоритетни позиции на финансовата сфера в международните икономически дейности;
- сериозно разпространение на дейността на ТНК и засилване транснационализацията на световната икономика;
- формиране на системи от международни организации, които заедно с ТНК, образуват наднационалния механизъм за управление на световната икономика;
- увеличаване броя на неправителствените организации в международния живот;
- нарастване степента на отвореност на националните икономики;
- промяна ролята на правителствата при управление на националните икономики в процеса на трансформиране на съотношението „национално – наднационално“;
- отчитане на тенденции на неравномерност в развитието на напредналите и на изоставащите страни;
- регионализация на световната икономика;
- социална трансформация на планетарно ниво, намираща израз в интегриране на отделни елементи на обществата в глобалните световни структури и в отслабване на традиционните връзки и ориентацията на човешките ценности;
- ускоряване на културното взаимодействие.

Представените типични характеристики на глобализацията оказват въздействие както върху световните икономически процеси, така и на националните стопански политики. Затова е важно да бъдат отчитани при разработването на стратегии за икономическо развитие на ниво държави. По-конкретно, това изисква да се разгледат по-подробно присъщите на глобализацията системи.

2. Прогрес в информационно – комуникационната система

Това е основната система, която значително подпомага ускоряването на глобализационните процеси. Съвременната трансформация на икономическите процеси би била невъзможна, ако не се беше състояла т. нар. „информационна революция“.⁶¹ Благодарение на нея на разположение на човечеството днес са нови високо скоростни средства за комуникация и транспортна свързаност. Скоростта, с която информацията, например, за валутните курсове се разпространява от всеки финансов център до която и да е точка на света, прави възможно бързото движение на огромни валутни потоци между отделни страни и пазари. Съвременните средства за обмен на информация и най-вече Интернет създават възможности постоянна свързаност на световното население както в личен, така и в делови план. На основата на новите технологии се повиши скоростта на транспортиране на хора и стоки, което допринесе в значителна степен за оформяне на глобалните вериги на доставки.

⁶¹ Вж. Леонидов, Ат. (2001). Информационна революция, глобализация и икономически растеж. – Икономическа мисъл, бр. 3, С., с. 3 – 23.

Революцията в информационната и в телекомуникационната сфери водят началото си от последната четвърт на XX век. В продължение на повече от 30 години количеството на разполагаемите от домакинствата и бизнеса компютрите нарасна неимоверно, при което те се трансформираха от луксозна в нормална стока.⁶² Нашето ежедневие днес е немислимо без компютъра. Освен това мощността на компютърните конфигурации се повиши стотици пъти, което в значителна степен увеличи продуктивността на производствените процеси в световен мащаб. В същото време стойността на преноса на информация се понижи многократно.

Благодарение на развитието на телекомуникационните средства настъпиха процеси на фактическо преодоляване на националните граници на страните. В миналото те са създавали пречки пред разпространението на информацията, което е затруднявало трансфера на знания, потреблението и обмена на производствени практики. Днес телекомуникационните средства се превърнаха в предпоставка за създаването на единно глобално информационно пространство. В неговите рамки се формират единни културни, етични и мироведни стандарти, прилагани от все по-голям дял от световното население. Разбира се те са натоварени както с позитиви, така и носят редица негативи за хората и бизнеса.

На основата на ускореното развитие на информационните и телекомуникационни технологии (ИКТ) се създаде световно „киберпространство“, в което информацията се съхранява, обработва и обменя. За да се предпазят от някои негативни ефекти на либералния достъп и обмен на информация, правителствата на редица страни въведоха ограничения. Резултатите от наблюденията на тези държави обаче категорично показват, че ползите от тези действия са далеч по-малки от загубите.⁶³

Киберпространството расте с ускорени темпове. Според някои изследвания само за първите три години на XXI век е създадена повече информация, отколкото през цялото останало време от съществуването на човешката цивилизация.⁶⁴

В последната четвърт на XX век информационната индустрия се превърна в самостоятелна икономическа сфера в редица напреднали страни. Това е съпроводено с производството на стоки от свършено нов тип – глобални, които притежават нови икономически характеристики. Продукцията на тази индустрия практически е в процес на непрекъснато възпроизводство и за многократно употреба. Ето защо в новите условия се говори за възникването на нов нетрадиционен източник на стойност, превърнал се в първите две десетилетия на XXI век в основен и най-вече – свързан с реализацията на интелектуален потенциал. В условията на информационната икономика стойността е способна да създава свръхстойност така, както в при индустриалната стопанска система капиталът създава добавен стойност.

Както стана дума вече по-горе, проникването на новите ИКТ във всички сфери на обществения живот има и своите негативи. В този смисъл може да се каже, че с глобализацията на информационните технологии възникнаха и нови явления. Едно такова явление е „цифровото неравенство“. Това понятие се използва за представяне на нов тип

⁶² Вж. Терзийска, М. (2020). Информационните революции и образованието. Част II. XIXXXI век. УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 154 – 165.

⁶³ Вж. Маринова, Н. (2012). Информационното общество в Европейския съюз и България – състояние и тенденции в използването на информационни и комуникационни технологии. – Диалог, бр. 2, Свищов, с. 50 – 63.

⁶⁴ Вж. Шваб, Кл. (2021). Четвъртата индустриална революция. „Хермес“, С., с. 125 – 132.

разделение на страните според достъпа им до информация. Сред причините за възникването на такова разделение основно се сочат липсата на финансови средства и недостатъчно образовано население.⁶⁵

Информационната революция е тясно свързана и с технологична такава. Последната е резултат от бурното развитие на научно – техническия прогрес (НТП). Новата технологична база създаде нов тип технологична обществено – икономическа структура на национално, а и на световно равнище. Тя намира израз в системната автоматизация на производството, управлението, обслужването, разпределението и транспортирането на основата на електрониката и информатиката. Същността и особеностите на този процес се състоят, от една страна, в способността на технологичната структура да се възпроизвежда, а от друга – тя се превърна в основа за глобалното интегриране на технологичната база.

3. Формиране и функциониране на световен финансов пазар

Предпоставка за оформянето на световен финансов пазар е информационната революция. Новите ИКТ обвързаха в едно цяло основните финансови центрове и съществено снижиха транзакционните разходи по сделките, от една страна, а от друга – времето за тяхното реализиране се съкрати в пъти.

Фактор с приоритетно значение за глобализацията на финансовата сфера е промяната в дейността на финансовите институции и по-конкретно, процесите на дерегулиране на банковите дейности. В процеса на дерегулиране са премахнати редица пречки пред финансовите операции на банките и други институции, извършващи подобни дейности. В резултат се появиха по-крупни формирования, като финансовите холдинги. Те предоставят на клиентите си широка палитра от услуги в областта на финансовото посредничество. Неслучайно днес холдинговите структури имат доминираща роля на световния финансов пазар.⁶⁶

В условията на глобализация се прояви сериозно един от основните белези на финансовите пазари днес – увеличаващата се неопределеност. Този белег се отнася преди всичко до валутните курсове и цените на ценните книжа. Успоредно с това се създадоха и нови видове ценни книжа – дериватите. Те са производни на други ценни книжа. Такива финансови инструменти създават възможност за реализирането на спекулативни операции и ускориха процеса на отделянето на валутно – финансовата сфера от реалната икономика. Всекидневният обем операции на валутно финансовите пазари превишава десетки пъти реалните потребности от финансиране на международната търговия. Обемът на финансовите транзакции е почти равен на съвкупните валутни резерви на всички централни банки по света. В същото време стойността на търгуваните обеми ценни книжа на вторичните пазари превишава няколко пъти световния БВП.⁶⁷

За мащабите на развитие на световната финансова система свидетелстват следните данни. За последните 20 години на миналия век ежедневиният обем на сделките на световните валутни пазари се увеличил около 1200 пъти – от 1 млрд. долара в началото на 80 – те години до 1200 млрд. към началото на XXI век. В същото време обемът на световната търговия със

⁶⁵ Вж. Проданов, Хр. (2018). Четвъртата индустриална революция и политическата икономия на големите данни. – Научни трудове на УНСС, т. 3, № 13, с. 223 – 251.

⁶⁶ Вж. Радков, Р., Захариев, А. (2016). Международни финанси. В. Търново, ФАБЕР, с. 135 – 149.

⁶⁷ Стойкова, А. (2018). Пазарната динамика на фондовите борси от Югоизточна Европа – ефективност и синхронизираност. – „Икономически и социални алтернативи“, брой 2, С., с. 70 – 87.

стоки и услуги расте с около 50 %.⁶⁸ Тези данни са показателни за една характерна за глобалните пазари тенденция – значителна част от световния прираст на вложенията на капитал е насочена към реализирането на спекулативни операции, а не към реални инвестиции. Преобладават трансграничните премествания на капитал под формата на краткосрочни портфейлни инвестиции. Това движение на капитала излиза извън възможностите за контрол и регулации от страна на националните правителства. Нещо повече, дори и в най-развитите страни едва около 30 % от пазара на ценни книжа е под контрола на държавата. Затова в последните години се отбелязва друг феномен, свързан с финансовите пазари, наречен „сапунен мехур“. При него номиналната стойност на ценните книжа превишава значително тяхното реално покритие от активи.⁶⁹ Това от своя страна създава предпоставки за икономическа нестабилност и опасност от спорадични кризисни състояния за икономиките.

От представеното по-горе има основание да се твърди, че обособяването на световно равнище на финансов и на информационен пазар е не просто характерна черта на глобализацията, а по-скоро следствие от формиралото се финансово – информационно пространство. В него се осъществява не само и единствено търговска дейност. Нещо повече, в него са съсредоточени вече всички човешки дейности.

4. Транснационализация на световната икономика

В предишните части на изложението стана ясно, че една от особеностите на глобализацията е създаването и разрастването на дейността на ТНК. Тяхното влияние в световната икономика в последните няколко десетилетия от края на ХХ и началото на ХХІ век нарасна сериозно. В резултат на това днес все по-сериозно се налага тезата, че ТНК са основна движеща сила на самата глобализация.

Отвореността на националните икономики, като едно от ключовите изисквания на Вашингтонския консенсус⁷⁰, съдейства във все по-голяма степен в последните години за гарантиране интересите на ТНК. Интернационализацията на производството позволява на ТНК да завладяват пазари, като заобикалят митническите бариери. По този начин все по-голяма част от дейността на тези компании е извън страната им на произход. Например, американската компания „Ексон“ реализира около 75 на сто от своите приходи от дейности извън пределите на САЩ.⁷¹ Така ТНК постепенно излизат извън опеката на своите правителства и се превръщат в независими субекти на икономическата дейност на глобално равнище.

От казаното може да се направи заключението, че в условията на глобализация процесите на транснационализация на бизнес се реализират с ускорени темпове. Увеличават

⁶⁸ Вж. Симеонов, Ст., А. Ганчев (2012). Инвестиционен анализ /технически и фундаментален/. АИ „Ценов“, Свищов, с. 75 – 82.

⁶⁹ Вж. Дарскувиене, В., В. Магнус (2010). Финансови пазари. LEONARDO DA VINCI Transfer of Innovation. https://www.bcci.bg/bulgarian/projects/latvia/7_Financial_markets_BG_edit.pdf (достъпен към 19.10.2023 г.)

⁷⁰ Терминът Вашингтонски консенсус е предложен през 1989 г. от Джон Уилямсън, за да опише група от десет специфични препоръки за икономически политики, които той смята, че трябва да съставят „стандартния“ пакет от реформи, предлаган и рекламиран за обременените от кризи развиващи се страни от базирани във Вашингтон институции – Международният валутен фонд (МВФ), Световната банка, Министерството на финансите на САЩ, както и фондация Херитидж, институтът Брукингс и Федералният резерв на САЩ.

⁷¹ Mataloni R. J. Jr. (2005). U.S. Multinational Companies: Operations in 2003. Survey of Current Business, July, p. 9 – 29. https://apps.bea.gov/scb/pdf/2005/07July/0705_MNCs.pdf (достъпен към 1.11.2023 г.)

се трансграничните сливания и придобивания на активи. Това води до ръст в стойността на активите на финансовите пазари и да повишаване на финансовите възможности на купувачите за извършване на подобни операции. Стойностният размер на произведените в задгранични поделения на ТНК стоки и услуги за 2020 г. надхвърля 20 трлн. долара.⁷²

В световен мащаб са отчетени повече от 810 хиляди чуждестранни филиали на ТНК. Прогнозите са те непрекъснато да се увеличават. Филиалите на чуждестранни компании са създали заетост на повече от 80 млн. човека по света. Обемът на продажбите, реализирани от такива компании, надхвърля 35 трлн. долара.⁷³

Като показател за транснационализация е движението на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в световен мащаб. Глобалният приток на ПЧИ в развиващите се страни към 2019 г. се е увеличил спрямо 2010 г. с 16 %. Този прираст е отчетен на фона на растящите печалби на ТНК за периода и относително високите темпове на икономически растеж в развиващите се страни след глобалната финансова криза от периода 2008 – 2013 г.⁷⁴ Изместването на авоари от страна на ТНК предизвиква корпоративно и промишлено реструктуриране, ръст на котировките на фондовите борси и постепенното оттегляне на държавни средства от капитала на финансови и нефинансови компании след преодоляването на кризата. Правителствената подкрепа чрез капиталови „инжекции“ за определени структуроопределящи фирми се приемаше за разумна форма на подкрепа в кризисния период.

Успоредно с очертаните тенденции на увеличаване притока на ПЧИ към развиващите се страни, в посткризисната глобална делова среда се забелязва и сериозно увеличаване на неопределеността, като фактор при вземането на бизнес решения. Скоростта на промените, които настъпват в резултат от бързото развитие и разпространение на ИКТ допълнително привнася неопределеност в глобалната среда.

При тези условия ТНК имат по-големи възможности да преодоляват действието на подобен фактор, в сравнение с чисто националните стопански субекти. В основата на тяхната успеваемост е високото ниво на конкурентоспособност, намиращо практически израз в технологичното им лидерство. ТНК имат възможността да отделят значителни ресурси за реализиране на научно – изследователска и развойна дейност (НИРД). За целта създават собствени изследователски звена, в които работят високоплатени специалисти от различни области на науката. Данните сочат, че най-големите компании в света са създали и поддържат повече от 100 едромащабни изследователски центъра, в това число и в развиващите се страни.⁷⁵

⁷² McDonald, F., J. Gammelgaard, H. Tüselmann, Ch. Dörrenbächer (2020). How TNC subsidiaries shine in world cities: policy implications of autonomy and network connections. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT, Volume 27, Number 1, p. 35 – 62. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2020d1_en.pdf (достъпен към 10.11.2023 г.)

⁷³ Zhanp J. (2020). Covid-19 and investment – an UNCTAD research round-up of the international pandemic's effect on FDI flows and policy, TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT, Volume 27, Number 1, p. 3 – 15. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2020d1_en.pdf (достъпен към 10.11.2023 г.)

⁷⁴ Ietto-Gilliesp G. (2020). Digitalization and the Transnational Corporations. CIMR Research Working Paper Series, Working Paper No. 45, p. 2 – 17. <http://www7.bbk.ac.uk/cimr/wp-content/uploads/2020/01/CIMR-WP-45.pdf> (достъпен към 19.10.2023 г.)

⁷⁵ Balcet, G. and Ietto-Gillies, G. (2020). Internationalization, Outsourcing and Labour Fragmentation The case of FIAT, Cambridge Journal of Economics, 44, 1, p 105 – 128.

Петстотинте най-големи ТНК съсредоточават повече от 25 % от световното производство на стоки и услуги, около 30 на сто от износа на промишлена продукция и 75 % от търговията с технологии и управленски услуги.⁷⁶

Влиянието на ТНК се базира на фактическия контрол върху значителна част от световния капитал, който е в обръщение на международните финансови пазари. На тези пазари преобладават олигополните структури. Едно от предимствата, които извличат ТНК от подобни пазарни структури, е поставянето на ограничения пред други евентуални участници. Така се реализират конкурентни предимства, намалява се зависимостта им от правителствени регулации в икономическата област и успешно се преодоляват търговски пречки. Пример за подобни предимства са данните, показващи, че приблизително една трета от световните стокови потоци са вътрефирмена търговия между подразделения на ТНК, която се реализират по трансферни цени.⁷⁷

На съвременния етап позициите на ТНК стават все по-сериозни и в областта на икономическата политика. Те формират мощни лобита в страните на базиране на своите дейности, чрез които оказват влияние върху решения в законодателен и политически аспект. По-конкретно ТНК упражняват своето влияние върху правителствата на страните, където са разположени филиалите ми, изисквайки от тях да провеждат икономическа политика, гарантираща техните интереси. Нерядко подобни условия са във вреда на местния бизнес и потребителите.

Заклучение

От казаното до тук може да се направи изводът, че **разпространението на ТНК в световното икономическо пространство има както позитивни, така и негативни последици**. Положителни черти на ТНК, като елемент на глобализацията, са: интензифицирането на потоците от инвестиционни средства в световен мащаб; ускоряване темповете на международна търговия; привличането на все по-голям брой страни в световното икономическо пространство; засилен трансфер на нови технологии и др. Към негативните се отнася отслабването на регулиращата роля на държавата в икономическите процеси. Дори и в страните, където са разположени компаниите – майки, а те са предимно в групата на развитите, упражняването на контрол върху дейността им е все по-малко възможно. Една от причините за това е, че ТНК могат да избягват данъчно облагане в страната на базиране, изнасяйки производствени мощности към държави с по-облекчени данъчни режими.

Литература

1. Велев, Ив. и колектив (2009). Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията. Фондация „Фридрих Еберт“ и Фондация „Пролетна дъга“, С.. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/06348.pdf> (достъпен към 16.11.2023 г.)

⁷⁶ Mason, P. (2015). PostCapitalism: A Guide to Our Future. Penguin Books, London, p. 101 – 102.

⁷⁷ ДОКЛАД О МИРОВЫХ ИНВЕСТИЦИЯХ. ИНВЕСТИЦИИ В УСТОЙЧИВОЕ ВОССТАНОВЛЕНИЕ. ЮНКТАД, 2021, с. 35 – 38. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_overview_ru.pdf (достъпен към 25.10.2023 г.)

2. Вълкова, Р. (2010). Влияние на процеса на глобализация на света в Европа и в България. НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2010, том 49, серия 5.2, Русе, с. 24 – 29 <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp10/5.2/5.2-4.pdf> (достъпен към 31.10.2023 г.)
3. Дарскувиене, В., В. Магнус (2010). Финансови пазари. LEONARDO DA VINCI Transfer of Innovation. https://www.bcci.bg/bulgarian/projects/latvia/7_Financial_markets_BG_edit.pdf (достъпен към 19.10.2023 г.)
4. Леонидов, Ат. (2001). Информационна революция, глобализация и икономически растеж. – Икономическа мисъл, бр. 3, С., с. 3 – 23.
5. Маринова, Н. (2012). Информационното общество в Европейския съюз и България – състояние и тенденции в използването на информационни и комуникационни технологии. – Диалог, бр. 2, Свищов, с. 50 – 63.
6. Проданов, Хр. (2018). Четвъртата индустриална революция и политическата икономия на големите данни. – Научни трудове на УНСС, т. 3, № 13, с. 223 – 251.
7. Радков, Р., Захариев, А. (2016). Международни финанси. В. Търново, ФАБЕР, с. 135 – 149.
8. Рангелова, Р. (2013). Структурни промени и икономически растеж в ЕС. АИ „Проф. Марин Дринов“, С., с. 21 – 28.
9. Симеонов, Ст., А. Ганчев (2012). Инвестиционен анализ /технически и фундаментален/. АИ „Ценов“, Свищов, с. 75 – 82.
10. Стойкова, А. (2018). Пазарната динамика на фондовите борси от Югоизточна Европа – ефективност и синхронизираност. – „Икономически и социални алтернативи“, брой 2, С., с. 70 – 87.
11. Стоянов, В. (2003). Пазар, трансформация, глобализация, нов световен ред. „Галик“, С., с. 112 – 136.
12. Терзийска, М. (2020). Информационните революции и образованието. Част II. XIXXXI век. УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 154 – 165.
13. Шваб, Кл. (2021). Четвъртата индустриална революция. „Хермес“, С., с. 125 – 132.
14. ДОКЛАД О МИРОВЫХ ИНВЕСТИЦИЯХ. ИНВЕСТИЦИИ В УСТОЙЧИВОЕ ВОССТАНОВЛЕНИЕ. ЮНКТАД, 2021, с. 35 – 38. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_overview_ru.pdf (достъпен към 25.10.2023 г.)
15. Balcet, G. and Ietto-Gillies, G. (2020). Internationalization, Outsourcing and Labour Fragmentation The case of FIAT, Cambridge Journal of Economics, 44, 1, p 105 – 128.
16. Hirst, P, G. Thompson and S. Bromley (2009). Globalization in Question, L., Cambridge Polity Press, 3rd ed.
17. Ietto-Gilliesp G. (2020). Digitalization and the Transnational Corporations. CIMR Research Working Paper Series, Working Paper No. 45, p. 2 – 17. <http://www7.bbk.ac.uk/cimr/wp-content/uploads/2020/01/CIMR-WP-45.pdf> (достъпен към 19.10.2023 г.)
18. Mason, P. (2015). PostCapitalism: A Guide to Our Future. Penguin Books, London, p. 101 – 102.
19. Mataloni R. J. Jr. (2005). U.S. Multinational Companies: Operations in 2003. Survey of Current Business, July, p. 9 – 29. https://apps.bea.gov/scb/pdf/2005/07July/0705_MNCs.pdf (достъпен към 1.11.2023 г.)

20. McDonald, F., J. Gammelgaard, H. Tüselmann, Ch. Dörrenbächer (2020). How TNC subsidiaries shine in world cities: policy implications of autonomy and network connections. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT, Volume 27, Number 1, p. 35 – 62. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2020d1_en.pdf (достъпен към 10.11.2023 г.)

21. Zhanp J. (2020). Covid-19 and investment – an UNCTAD research round-up of the international pandemic’s effect on FDI flows and policy, TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT, Volume 27, Number 1, p. 3 – 15. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2020d1_en.pdf (достъпен към 10.11.2023 г.)